

ISTVÁN NYOMÁRKAY

NEKA PITANJA SINTAKTIČKE PRILAGODBE STRANIH RIJEČI U HRVATSKOSRPSKOM JEZIKU

Autor polazi od tvrdnje da »u jeziku ne postoji nijedna nova riječ koja osim obogaćenja rječničkog blaga ne bi prouzrokovala promjene i u sintaktičkom sustavu dotičnog jezika«. Kako se u dosadašnjim istraživanjima zapostavljao taj aspekt sintaktičke adaptacije, u ovom se prilogu iznose rezultati istraživanja sintaktičke adaptacije stranih riječi na korpusu sastavljenom od primjera iz hrvatske i srpske kritike i esejistike. Autor je analizirao strane riječi u nekim specijalnim glagolskim vezama, u genitivnim strukturama, u vezama strane riječi s pridjevima i glagolima jezika primaoca, strane riječi u funkciji različitih odredaba, te strukture u kojima se javljaju strani pridjevi i prilozi u raznim funkcijama. Autor zaključuje da se postojeće relacije proširuju a ponekad se sustav jezika primaoca obogaćuje i novim sintaktičnim vezama.

Prvi put je sintaksa semantičkog aspekta naglasila da u jeziku ne postoji nijedna nova riječ koja osim obogaćenja rječničkoga blaga ne bi prouzrokovala promjene i u sintaktičkom sustavu dotičnoga jezika. Pojava jednog novog elementa u rječničkom blagu ne znači samo da se u ovome području pojavio novi element, nego i u sintaktičkom sustavu znači toliko novih veza koliko ih je nova riječ stvorila. Dakle promjena rječničkog blaga ide naporedo s promjenom gramatičke strukture, ali je ovaj posljednji proces znatno složeniji i kompliciraniji od prvoga. Upravo taj fakat može biti uzrok tome da pitanje sintaktičke adaptacije stranih riječi, pitanje njegove teorije i konkretne obrade nije dolazilo u sferu interesiranja znanstvenih istraživanja. Dok u području različitih pitanja morfološkog prilagođavanja stranih elemenata raspoložemo bogatom znanstvenom literaturom, na području sintaktičke adaptacije ne možemo pokazati sličnih dostignuća. Strane riječi u većini slučajeva ne pokazuju nikakvih osobitih sintaktičkih problema, tokom duljeg ili kraćeg vremena pridružuju se onim sintaktičkim relacijama koje važe za jezik — primalac. U toku procesa adaptacije već postojeće sintaktičke

relacije u znatnoj se mjeri proširuju, glagoli i imena u jeziku — primaocu obogaćuju se brojnim novim relacijama. Isto se tako proširuje i sintaktički krug stranih riječi, glagolima, imenima i priložima jezika primaoca.

Osnove adaptacije često su pojmovni krugovi u jeziku primaocu (npr. *problem — pitanje*). Karakteristično je i to da je sintaktičko ponašanje imenice stranog podrijetla određeno od glagola od kojeg je ona tvorena (*reagirati na nešto — reagiranje, reakcija na nešto*). Ponekad u adaptacijskom procesu može igrati značajnu ulogu semantički prijelaz od konkretnije lokalne predodžbe prema apstraktnijoj finalnoj predodžbi (*afinitet za nešto — afinitet prema nečem*). Pored pomenutih glavnih regularizirajućih tendencija nikako se ne može ignorirati uloga jezika posrednika, jezičnog filtra koji može dovesti do formiranja sasvim novih veza (*interesirati se za nešto — nj. sich interessieren für etw.*).

Jasno je da ne možemo voditi računa o svim sintaktičkim vezama pojedinih stranih riječi. To lijepo ilustrira npr. veoma širok sintaktički krug riječi *problem*, o kojem ćemo opširnije govoriti.

Latinski i drugi strani elementi egzistiraju u hrvatskosrpskom već odavno. Ali je njihova upotreba postala stalna, sistematska tek od konca prošloga stoljeća, kada su oni postali stručni termini pojedinih grana znanosti, a kasnije su istupili iz užeg stručnog jezika, postepeno prodirući u svakodnevni jezik obrazovanih društvenih slojeva.

Baveći se pitanjem sintaktičke adaptacije stranih riječi sabrao sam jezičnu građu iz hrvatskosrpske kritike i esejistike. Tokom skupljanja materijala postepeno su se formirali karakteristični krugovi upotrebe i sintaktičke grupe.

U ovom kratkom članku bavim se ovim pitanjima:

1. Neke specijalne glagolske veze s najfrekventnijim stranim imenicama,
2. Funkcija struktura s genitivom u sintaktičkoj adaptaciji stranih riječi,
3. Pridjevi jezika — primaoca uz strane imenice,
4. Strane imenice u funkciji različitih odredaba,
5. Strane imenice s glagolima jezika primaoca,
6. Strani pridjevi,
7. Strani prilozi.

1.1. Riječ *problem* ima veoma širok krug upotrebe. Njegova upotreba sasvim je opća u hrvatskosrpskom razgovornom jeziku. Ta je riječ stvorila mnogo ustaljenih sintaktičkih veza. Tu ćemo pokazati neke takve karakteristične veze.

a) *baviti se problemom, problem nastaje*. Primjeri: pokazuje *kakvim se problemima* u prvom redu *bavila* naša književna historija (Barac, 77); uzeti u obzir sve *probleme* koji *nastaju* (ViS, 11);

b) *postaviti* problem. Primjeri: no ima *problema* koji se uvijek iznova *postavljaju* (Panor, 177), protivnici se ne slažu u tome da je *problem* krivo *postavljen* (Panor, 243), prije svega samo *alternativa* (znači: problem) filologija ili estetika — krivo je *postavljena* (Barac, 76).

c) *tretirati* problem, *zadirati*, *zaleteti* u problem: *problem* kazališta trebalo bi napose *tretirati* (Panor, 51); *zadirući u osnovne probleme* njegove egzistencije na zemlji (Barac, 245), daleko je od nas želja da *zadiramo u trnovite probleme* (Ujević, 57); *zaleti u probleme strukture* (Panor, 699).

d) *problem se svodi*, *potisnuti* problem: kad *se problem* naše literarne kritike *svodi* na alternativu filologije — estetike (Barac, 86); *problem* odnosa između umjetnosti i društva *bio je* u ratu *potisnut*, ali nije bio riješen (Panor, 34).

d) *shvaćati* problem, *pristupiti* problemu: ozbiljno stao *shvaćati probleme* (Barac, 247); razvitak hrvatskoga književnog jezika u XIX i XX vijeku zaseban je *problem* kome bi trebalo *pristupiti* s jasnim ciljem i izgrađenim metodama (Barac, 278).

e) *riješiti* problem, *iscrpsiti* problem: moramo da pomažemo muzici da *reši* i one *probleme* koji... (ASKK, 260), taj *problem* u našoj književnosti *htela je da reši* Moderna (Panor, 21), ne mogavši *riješiti* ovaj *problem* (Panor, 123), najveći i najvažniji *deo problema* mogao je biti lako *rešen* (Popović, 419); ali kaže da »Tajne svijeta« ne *iscrpljuju problem* i ne rješavaju definitivno ona pitanja (Panor, 62).

1.2. Riječi iz semantičkoga kruga analize, diskusije: *paralela*, *diskusija*, *polemika*, *analiza*, *sinteza*.

a) *izvršiti*, *povlačiti* (*povući*) paralelu: ako bismo *izvršili* malu *paralelu* njegove proze s Majerovom (Panor, 389), obaziremo se i na bližu književnu prošlost *povlačeći paralele* i ističući... (Panor, 507), no zatim odmah čim *je povukao paralelu* između te dvije ideologije (ViS, 12).

b) *diskusija*, *polemika se nastavlja*, *pobuditi* diskusiju, *puštati se u polemiku*, *diskusije: polemika se nastavlja* (u ovom slučaju *polemika* se priključuje semantičkom krugu riječi *proces*, označavajući samo tok a ne njegov sadržaj); svakako im je nesumnjiva korist: *da pobudiše*, da *pobuduju* i da *će pobuditi* plodnu *diskusiju* (Matoš, II, 8); k tomu ne imam kada *puštat se u polemike* (Barac, 179, citira Šenou);

c) *upuštati se u analizu*, *zaći u analizu*, *postići* sintezu: *ne upuštajući se u analizu* svega negativnog (Panor, 35); Matković znade *zaći u analizu* (Panor, 681); *postigavši sintezu* između... (Panor, 512).

1.3. Riječ *kontinuitet* ima veoma široku frekvenciju, i stvorila je oko sebe široko semantičko i sintaktičko polje. Uz nju mogu stajati glagoli konkretnog i apstraktnog značenja.

a) *otkriti*, *sačuvati*, *prekidati* (*prekinuti*) *kontinuitet*. Primjeri: sposobnost da *otkrije kontinuitet* u manifestacijama života (Ujević, 26); *kontinuitet bi bio sačuvan* (Panor, 234), koje su... *sačuvale* svoj državno-

pravni *kontinuitet* (Barac, 194); da se ne *prekine kontinuitet* njezina razvoja (Barac, 224), jer se *kontinuitet* predratne literature ne *prekida* (Panor, 13).

b) *izvući, izuzeti* iz kontinuiteta: a misao nije slovo *izvučeno iz kontinuiteta* (Ujević, 74); *izuzeti* potpuno Čehovljeve teatar . . . iz kontinuiteta ruskog teatra (Panor, 681).

1.4. Uz imenice *aspekt* i *perspektiva* stoji glagol *gledati*: *gledana iz aspekta* stvarne autentičnosti (Panor, 531), *ma iz kojih aspekata gledamo* na hrvatsku literaturu (Panor, 35); a to znači da se književnost *gledala* iz dvije različite *perspektive* (Panor, 31), *gledajući* iz današnje *perspektive* (Panor, 74).

1.5. Glagoli uz imenice koje izražavaju emociju u širem smislu: *interes, emocija, simpatija, intuicija* i *efekat, impresija, senzacija, skandal*.

a) *izazvati (izazivati)*: — glagol je emocionalno manje obojen. Primjери: samo je po sebi . . . *izazivalo* pažnju i *interes* (Panor, 412), *izaziva* poseban *interes* (Panor, 682), čije je prikazivanje u Beogradu *izazivalo* pravu *senzaciju* (Panor, 444), neke pojave koje u aktuelnom životu *izazivaju* silan *efekat* (Barac, 84), *izazvati senzaciju, skandal* (Krklec, NI 56, 58).

b) *buditi, uzbuditi, probuditi*: ali roman može isto kao i brbljarija *buditi lažne simpatije* (Matoš, 214), ono umetničko delo koje *ne budi emociju* nije umetničko delo (Popović, 207), *da uzbude* čitaočevu *intuiciju* (Panor, 695), ovaj je »Grčki dijalog« *pobudio senzaciju* (Panor, 100), prije pet *bi* godina ova izložba *pobudila senzaciju* (Panor, 232).

2. Nove sintaktičke relacije, osim rekcija i karakterističnih glagola koji se pridružuju imenicama stranog podrijetla, dobivaju znatnu ulogu i u posesivnim strukturama.

2.1. Veze s genitivom u kojima je imalac apstraktna imenica i pod njezinim utjecajem cijela posesivna struktura postaje apstraktna.

a) Riječi *kopija, kontura, freska, skala* kao imanje: ceo naš pokret . . . nije nešto drugo do vrlo verna *kopija ruskoga pokreta* (Skerlić, 2, 30), slike u poeziji su blede *kopije života* (Skerlić, 2, 28), ponekad nekoliko reči privremeno je dovoljno kao onaj pokret rukom kojim negoveštavamo *konture jedne vizije* (Matić, 243), Donadinijevi romani nisu zapravo opsežne društvene *freske života i vremena* (Panor, 359), u širokoj i raznovrsnoj *skali tema* (Panor, 419).

b) Imenice: *područje, polje, oblast, granica, izvor, okvir, linija, temelj* kao imanja u apstraktnim posesivnim strukturama: kako je opsežno bilo *područje* Šenoinih *interesa* (Barac, 181), piščev život ne spada u *područje kritike* (Krklec, NI 65), djelatnost na *području poezije* (Krklec, NI 56); na *polju muzike* (Krklec, NI 51); određivanje granica u *oblasti kiča* nije tako jednostavan i lak posao (Krklec, NI 47); na *polju drame i teatra* (Panor, 195); *granice* takvog *liberalizma* (ASKK 307); bogat *izvor* kulturnih *informacija* (Panor, 686), hrvatski pejzaž je ponajglavniji *izvor hrvatske energije* (Matoš, 113); ona je *izvor* tolikih *inicijativa* (Barac,

179); *krug njegova interesa* (Barac, 219); *okvir interesa* (Barac, 239); koja je (tj. idejna struktura) istrgnuta iz središta pjesnikovog habitusa (Panor, 583); razvojna linija naše književnosti (Barac, 59); to je temelj Gandhijeve doktrine (Ujević, 125).

c) Deverbalne imenice (tvorene od glagola koji označuje kretanje) kao imanja u apstraktnim posesivnim strukturama: iako je daljnji tok Begovićeva rezoniranja neprihvatljiv (Panor, 412); drske zaletе najnovije avangarde (Panor, 279); prodiranje tuđinskoga kapitala (Panor, 149); prodiranje i učvršćenje kapitalizma (ASKK, 312); nastup novih generacija (Panor, 12); izgradnja socijalizma (Krklec, NI 41).

d) Neki nazivi predmeta, instrumenata kao imanja: ovaj list je bio barometar literarne atmosfere (Panor, 234); instrumenti neposrednog kritičkog reagiranja (Panor, 711); djela su mu najbolji moralni barometar francuske inteligencije (Matoš, II, 28).

2.2 Promatrajući pitanja sintaktičke adaptacije stranih riječi posebno se moramo baviti veoma širokim krugom funkcije genitiva. To je, možda, najfrekventnije područje sintaktičkog prilagođavanja.

Genitivus objectivus

a) Deverbalna strana imenica koja stoji u funkciji imanja u posesivnoj strukturi, znači apstrakciju, analizu, sintezu, modifikaciju. Primjeri: *apstrakcija neke nauke* (ViS, 22); to je najvidljivije kod Meringove analize *naturalizma* (ViS, 127), jedna dublja *analiza saznanja* uči nas . . . (Matić, predg. 11), kada je po tematskoj novini *analiziranja proleterskog mentaliteta* nazvan hrvatskim Gorkim (Panor, 347), još samo jednu reč o *unutrašnjoj analizi Dučićevih pesama* (Skerlić, 2, 92), njemu je kritika *analiza knjige i sinteza čovjeka* (Matoš, II, 9); razgranjavanje i modifikiranje pojma *realizma* (Panor, 343).

b) Deverbalne su imenice u strukturi slijedeće: *imitacija, asimiliranje, idealizacija, emancipacija*: *imitacija viših slojeva* (ViS, 148), čestoput i loša *imitacija evropskih uzora* (Panor, 476); pesnička *idealizacija viteških starih vremena* (Skerlić, 1, 171); obavezuju na potpuno *asimiliranje te tradicije* (Panor, 575); *emancipacija muzike* (Matoš, 25); artizam nije ništa drugo, no *emancipacija umjetnosti* (Panor, 241).

c) Prvi član posesivne strukture označava postanak, revalorizaciju, likvidaciju. To su: *komponiranje, revalorizacija, eliminiranje, likvidacija*. Primjeri: u *komponiranju dramskog teksta* (Panor, 453); *revalorizacija onoga što vrijedi* (Panor, 260); zadaća ove Panorame nije samo *eliminiranje onoga što ne vrijedi* (Panor, 260); *likvidacija antagonizma klasa i klasa samih* (ViS, 7).

d) Drugu formu adaptacije predstavlja proces kada strana riječ u genitivu [dakle, kao imalac] stoji uz imenice jezika primaoca. Neki primjeri za ilustraciju ove vrste adaptacije: *po konačnom uspostavljanju kontinuiteta hrvatske književnosti* (Panor, 15); *poresko opterećenje masa* (ViS, 106); *preko korištenja novih psiholoških sondi* (Panor, 343); ot-

krivanje nekog novog elementa (Panor, 297); *ovakvo istraživanje fakata* (Barac, 80); *pitanje čuvanja tradicije* (Panor, 234); *izbor tekstova* (Panor, 69); *izrađivanje cementa* (ViS, 297).

2.3. Genitivus subjectivus

a) Strana imenica kao prvi član genitivne strukture izražava neko opće, apstraktno djelovanje (npr. *refleks, modulacija*): *refleks oportunističke orijentacije* (ViS, 8); *modulacija vizuelnih impresija* (Ujević, 85); razlikujem najtananiju *intonaciju njihova glasa* (Matić, 212); ali *dekadencija* koju mi žalimo nije opća *dekadencija života*, koju su mnogi ispovijedavali, nego *dekadencija umjetnosti same* (Ujević, 160); *socijalna orijentacija nacionalizma* (ViS, 3); unutarnji lirski *solilokvij pjesnika — osamljenika* (Panor, 349).

b) Strana imenica označuje konkretno djelovanje, konkretan proces. Primjeri: za vreme *invazije Napoleonovih pukova* (ViS, 347); neka se seju mržnje i *eksplozije granata* (Matić, 165); ipak, *apel mladih* nije odmah urodio plodom (Panor, 63); u Americi vlada *diktatura plutokracije* (ViS, 233).

c) Zapravo nema granice mogućnosti da se stvaraju strukture u kojima je drugi član (imalac) strana imenica. Ta riječ može izražavati akciju, stanje, zbivanje, kao što to pokazuju i primjeri: naravno ne treba potcijeniti ni *utjecaj teorije, ideologije* koja je izrasla na podlozi događaja (Panor, 34); duboki *raskol ruskog kulturnog problema* (ViS, 26); *nasrtaj reakcije* (ViS, 120); *prevladavanje narativno-deskriptivne proze* (Panor, 335); *nemir književne atmosfere* (Panor, 525); *pobjedom konstruktivnog svog principa* (ViS, 20); *pojave realističko-naturalističkih elemenata* (Panor, 338); *saosećanje s patnjom masa* (ViS, 136).

2.4. Genitiv karakteristike

Strukture koje će biti prikazane karakteriziraju se time da u njima imenica — imanje izražava općiji pojam, dok imenica — imalac konkretizira, sužava njezin krug značenja, ili naglašava jedno karakteristično obilježje, npr. *čovjek logike*. Osnova daljnje podjele je krug značenja riječi imaoca.

a) Riječ — imalac je: *princip, teorija, postulat*. Primjeri: *princip kauzaliteta* (Ujević, 92), *princip nepovredivosti ličnosti* (ViS, 28); *teorija formalizma* »red po red« (ViS, 196), *teorija relativiteta* (Krklec, NI 53), *teorija naturalizma* (ViS, 321); *postulat kontinuiteta* (Matić, 218), *nužni postulat istinitosti* (ViS, 131), *glavni postulat nacionalizma* (ViS, 5).

b) Riječ — imalac je: *tip, prototip, karakter, dokumen(a)t, ton, mentalitet*. Primjeri: najidealniji *tip humaniteta* (Matoš, 23); Šenoa je *prototip najboljih strana* te generacije (Barac, 187); prvi (tj. sonet) ima *karakter književnoga manifesta* (Panor, 99); *tip hohštaplera* (ViS, 145); *ton zrelosti* (Panor, 706); taj *mentalitet zastrašenosti i zatupljenosti* uočili smo već u Kalebovoj noveli »Gost« (Panor, 630).

c) Riječ — imalac je: *proces*. Ove sintaktičke strukture mogu izražavati šire ili uže karakterizirane tokove, procese. Za izražavanje ovog zadnjeg značenja upotrebljava se pridjevski atribut ili gen. subj. sličan genitivu karakteristike.

Proces u općem, širem značenju: koju funkciju ima »književni pomladak« u procesu razvitka jednog naroda? (ViS, 93), u procesu stvaranja (ViS, 129).

Proces u konkretnijem, užem značenju: *proces književnog stvaranja* (Krklec, NI 31), *proces društvenog kretanja* (Panor, 537), dijalektički *proces društvenog razvoja* (ASKK, 311), taj »proces raspadanja« građanske ličnosti (ASKK, 281), *proces prelaženja sa stočarstva na zemljoradnju* (ViS, 105), *proces prvobitne akumulacije kapitala* (ViS, 146).

d) Riječ-imalac je: *pitanje, problem, problematika*. Primjeri: *pitanje konvencije* odnosno *navike* (Panor, 12), tim je dotaknuto i *pitanje kvalitete* (Panor, 125); vidi ih kao *problem egzistencije* (Matić, predg. 12), takav je *problem jezika* (ASSK, 207); *problematika snalaženja pjesnika* u društvu (Krklec, NI 24), *problematika poezije i pjesničkog izraza* itekako je mučila Majakovskog (Krklec, NI 43).

2.5. Genitivus qualitatis

iz veoma širokog kruga upotrebe ove strukture bit će riječi samo o onim strukturama koje označavaju neko unutarnje, apstraktno svojstvo, unutarnju, apstraktnu karakteristiku. Imenice u takvim sintagmama imaju široki krug značenja: *dimenzija, karakter, kapacitet, kalibar, talent, rang*. Primjeri: no Wiesnerov svijet nije ni osobito raznolik, ni osobito velikih dimenzija (Panor, 269); *ličnost velikih dimenzija* (Panor, 497); naša psihologija počiva na izvesnim osnovima duhovnog, osećajnog i moralnog karaktera (ASKK, 280); *inverzije* koje su uvek emotivnog karaktera (ASKK, 271), i koliko se to može uopće primijeniti na *revolucionara Lenjinovog karaktera* (ViS, 23); *kritičar Skerličeva kalibra* (Popović, 321); *umjetnik balzacovskog kapaciteta* (Panor, 676); *autor istinskoga talenta* (Ujević, 30); *poezija visokog ranga* (ASKK, 195).

3. Pridjevi jezika primaoca uz strane riječi.

Jedno od najvažnijih pitanja sintaktičke adaptacije je u tome, kakve attribute mogu povlačiti sa sobom strane imenice i kakve se nove veze formiraju tim putem. Izložiti ću kratak pregled o karakterističnom atributskom polju najfrekventnijih imenica stranoga podrijetla. Primjeri, razumije se, ne iscrpljuju sve postojeće mogućnosti, ali ipak ukazuju na nove relacije.

3.1. Strana je imenica: *problem*. Pridjevski atributi pokazuju karakter problema; manje sam uzeo u obzir pridjeve općeg značenja, kao *važan, hitan*, itd. Primjeri: *voditi računa o socijalnim problemima* (ViS, 11), *društveni i pedagoški problem* (Krklec, NI 54), ako se i neki od mladih više zanimaju za *književno-umjetničke probleme* (Panor, 46), jedan *nauč-*

ni problem (Panor, 466), gdje *društvenu problematiku* potiskuje psihologizam (Panor, 71), taj *lični problem* (Panor, 357), *najličniji problemi* (Matić, 44), o *egzistentnim problemima* (Panor, 356).

3.2. Strana je imenica: *analiza, sinteza*. Atributi su kvalifikativnog karaktera: *po pažljivoj analizi* (Popović, 214), ali već i *površnija analiza* makar i manjeg broja rečenica... (Barac, 260), pod skalpelom njegove *nemilosrdne analize* (Panor, 492); a ta *sinteza* bila je u isto vrijeme i *neobična i divna* (Panor, 279), čovječanstvo tvrdi da... uvida... u tajnu dinamike putem *sintetske analize i analitičke sinteze* (Ujević, 90).

3.3. Imenica je: *rezultat*. Atributi isto su kvalifikativnog karaktera: *pozitivni rezultati* (ViS, 24), u ocjeni tih pisaca došao je *do negativnih rezultata* (Barac, 133), *sjajne rezultate* Šenoina djelovanja (Panor, 230).

3.4. Imenice su: *klima, atmosfera, situacija*. Te su imenice upotrijebljene najčešće u prenesenom smislu. Preneseni smisao je određen od pridjeva koji stoji uz stranu imenicu. Primjeri: proučavanje *književne atmosfere* (Barac, 55); *društvena klima*, političko podneblje (Krklec, NI 53), *moralna klima* određenog razdoblja (Panor, 109); *politička i društvena situacija* (Panor, 264).

3.5. Imenice su: *ton, motiv*. Primjeri: te žalosne okolnosti dale su *poseban ton* njegovoj poeziji (Panor, 305), ali on joj je znao dati svoj *poseban ton* (Panor, 265), u tom *osamljениčkom mekanom tonu* napisane su njegove najbolje stranice (Panor, 619), *kozerski i žurnalistički ton* (Panor, 707), *nizak ton* naših dnevnih novinarskih svađa (Panor, 233); sve njegove pesme imaju dva do tri *osnovna motiva* (Skerlić, 2, 111).

3.6. Imenica je: *karakter*. Najfrekventniji atributi uz ovu imenicu označavaju neku tendenciju, osobinu: ali to vraćanje na spoznaju »stvari« ima sasma *idealistički karakter* (ViS, 54, 55), zato svako umetničko ostvarenje u suštini mora da ima *realistički karakter* (ViS, 169), pored svog nesumnjivog *naučnog karaktera* (ASKK, 308), da odlučno čuva i sačuva svoj *klasni karakter* (ASKK, 303, 304). Atributi općeg značenja: sva naša starija poezija imala je taj *klasični karakter* (Skerlić, 1, 77), njegovo delo ima u prvom redu *praktičan i utilitaran karakter* (Skerlić, 1, 46), omladinski stil ima *osobiti karakter* (Skerlić, 1, 97), imaju *specifičan karakter* (Panor, 674).

3.7. Strane imenice su slijedeće: *tematika, motiv, koncepcija, karakteristika*. Primjeri: *osnovna tematika* (Panor, 451); *glavni motiv* (Panor, 457), *osnovni motiv* (Panor, 372), *osnovni Šimunovićev leit-motiv* (Panor, 346), i alkoholizam postaje *stalan motiv* srpske romantičarske poezije (Skerlić, 1, 85), *najuporniji motiv* njegove poezije (ViS, 205); osim toga ona sa sobom donosi i jednu kakvu-takvu *literarnu koncepciju* (Panor, 16), po *osnovnim koncepcijama* (Panor, 32); i ovo... čini *osnovnu karakteristiku* Matićevog mišljenja (Matić, predg. 12), i tamo gdje je ona samo *precizna karakteristika* (Panor, 472).

3.8. Imenice su: *verzija, kvalitet, element, faktor: prva verzija spjeva* (Barac, 160), *konačne verzije stihova* (Barac, 162); mora tražiti nove, prije svega *sadržajne kvalitete* (Panor, 42); *osnovni element* (ASKK, 281); *odlučujući faktor* (Panor, 494).

4. Strane imenice u funkciji različitih odredaba. Posebno se moramo baviti onim adverbijalnim strukturama u kojima se stranim elementom izražavaju neke okolnosti radnje, zbivanja i stanja. Ove strukture znatno proširuju sintaktički krug pojedinih prepozicija jezika primaoca. U slijedećim izrazima promatrat ćemo sintagme s prijedlogom *u*. Funkcija toga prijedloga prilično je široka, te lijepo i uvjerljivo ilustrira ovu specijalnu vrstu sintaktičke adaptacije stranih riječi.

4.1. Strane imenice koje označavaju vrijeme, vremenski razmak, nalaze svoje mjesto u sintaktičkoj strukturi *u + lok.* Takve su imenice: *epoha, era, period, faza, momenat, sezona*. Njihovi sintaktički uzori su sintagme *u godini, u trenutku* i sl.: *živeći u preranoj epohi* (ViS, 43), *u epohama* u kojima su se te ličnosti razvijale (ViS, 24), koji su *u raznim epohama... sačuvali svoje dostojanstvo* (Panor, 21); *u eri* posle 1903 (ASKK, 301), *u eri apsolutizma* (ViS, 97, 98), *u posleobrenovićevoj eri Srbije* (ViS, 195); ispitujući cjelokupnu situaciju *u datoj razvojnoj periodu* (ViS, 118), *u prelaznim periodima* (ViS, 93); *u toj prelaznoj fazi* od obrenovićevske na modernu Srbiju (ViS, 109), Đalski je prikazao velik dio socijalne, političke i intelektualne Hrvatske XIX vijeka, *u njezinim najznatnijim fazama* (Barac, 204); *u izvjesnom historijskom momentu* (ViS, 217); *u toj sezoni* (MK, 287).

4.2. Struktura *u + lok.* može označavati način, odnosno stanje. U ovakvim strukturama najčešće susrećemo slijedeće imenice stranoga podrijetla: *teorija, princip, praksa, relacija, formulacija, linija, konsekvenca*. Primjeri: *u praktici* gdje treba... (Popović, 53); Šoljanova kritika ima sličnost s Matoševom, naravno *u principu* (Panor, 712); optimizam je moguć samo *u teoriji* (Barac, 234), sva je takva pitanja vrlo lako rješavati *u teoriji* (Barac, 156); *u našim jugoslavenskim relacijama* (Panor, 329), *u relaciji* s ostalim djelima toga ciklusa (Panor, 412), shvaćena *u vermenskim relacijama* (Barac, 189); *u kratkim, sažetim formulacijama* (Matić, 218); te su i dalje mislili *u tuđim shemama* (Barac, 275); *u krajnjoj liniji* (ASKK 283, 211; Krklec, NI 25); posljedica toga *u krajnjoj konsekvenci* bijaše to... (Panor, 38), *u krajnjoj konsekvenciji* (ViS, 61), *u posljednjoj konsekvenci* (ViS, 28).

Druge sintaktičke strukture za označavanje načina sa ostalim imenicama stranoga podrijetla: iznosi *u hladnoj ironiji* (Matoš, 62); govorim *u metaforama* (Matić, 170); *u balkanskim dimenzijama* (ViS, 274); *u krajnjoj analizi* (ASKK, 281); *u posljednjem rezultatu* (Vis, 26). Sintaktičke strukture za označavanje stanja: zbunjen kao da je uhvaćen *u negližeu* (Matić, 179); o Matiću se često govori kao o piscu koji je ostao *u fragmentima* (Matić, predg. 9); vladar, uživajući svugdje *u svom incognitu* (Matoš, 66); *u hipnozi* (ASKK, 295).

4.3. Strane imenice u strukturama za označavanje mjesta u prenesenom smislu odnosno okolnosti: a sam Šenoa jednom nogom u *romantizmu*, a drugom u *realizmu* (Panor, 14), u *procesu*, koji se sve brže razvijao (Panor, 39); u *najkompliciranijim situacijama* (ViS, 24); u *atmosfera* sna (Matić, 50); živeli su u *duhovnoj atmosferi* prošlosti (Skerlić, 1, 45); u *atmosfera* pariskog Latinskog kvarta (Panor, 278); u svojoj *budućoj vojničkoj karijeri* (Matić, 232); u sasvim novom *jezičkom ambijentu* (Matić, predg. 16).

4.4. Glagoli kretanja u sintaktičkoj vezi s imenicama stranoga podrijetla prenesenog značenja plastično izražavaju značenje mjesta u prenesenom smislu. To pokazuju i slijedeći mješoviti primjeri: kvantitet *prelazi u kvalitet* (Matić, 162); *ulaze u najuži inventar* svjetske proturatne literature (Panor, 369); a siromašna Hrvatska *ulazi u eru* štednje (Matoš, 132); *preći iz teorije u praksu* (ViS, 28), *kritika je iz teorije prešla u praksu* (ViS, 30); *ne ulazeći u političku programatiku* (Panor, 56); ... *došla je trenutno u prvi plan* (Panor, 40); *pa je zarana ušao u legendu* (Panor, 111); *tu bi došla u opoziciju* dva termina (Ujević, 81); način na koji Jeličić *ulazi u strukturu* (Panor, 697); da bi se moglo *stupiti u objektivni stvaralački kontinuitet* historije (Panor, 677); značilo bi to da njegove ideje *zadiru u sferu* u kojoj može da se s njima korisno zanima objektivna nauka (Ujević, 113); *kmet je bio zapao u posvemašni očaj i apatiju* (Panor, 293).

5. Strane imenice s glagolima jezika primaoca. Do sada je već bilo riječi o glagolskom polju pojedinih imenica stranoga podrijetla. Vidjeli smo kakvo široko glagolsko polje privlače sobom npr. imenice *problem* i još neke frekventne imenice. Zanimljivo je to pitanje, barem letimično, pogledati i sa strane glagola. Radi se o tome kakvim se novim stranim riječima (imenicama) širi semantički i sintaktički krug nekih često upotrijebljenih glagola u jeziku primaocu. Mislim pri tom na takve glagole koji pripadaju tzv. osnovnom rječničkom blagu jezika kao što npr. *dati, graditi, praviti, izraditi, činiti, vršiti* itd.

5.1. Samo nekoliko stranih imenica koje često stoje uz glagol *dati* i prenose značenje sintagme s konkretne razine na apstraktnu. Takve su sintagme: *dati signal, informaciju, komentar, karakteristiku, direktivu, impuls, karakter, definiciju*, itd. Primjeri: *dali su prvi signal* naprednjačko-modernističkog pokreta (Panor, 48), ... koji su starim profesionalnim rodoljubima *dali značajnu lekciju* (Panor, 69), *može dati naročitu karakteristiku* (Barac, 61), gdje je *davao direktivu* (Barac, 182), u općenoj težnji da životu *dademo* ... najveći *impuls* (Barac, 60), valjalo bi možda *dati definiciju* (Popović, 39).

5.2. Glagoli koji znače ostvarenje u najširem smislu mogu stvoriti bezbroj sintagmi po shemi imenica konkretnog značenja u jeziku primaocu. Samo nekoliko primjera: ali *teorija* te srpske kulture *izrađuje se* u omladinsko doba (Skerlić, 1, 67); *praviti* čitav jedan filozofski *sistem*

(Skerlić, 2, 128); žid nije bio čovjek koji *gradi jedan sistem* (Matić, 266); ako već treba *praviti hijerarhije* (Matić, 157); kad *bismo pravili bilancu* naše dramatike (Panor, 666).

6. Pridjevi stranog podrijetla. Sintaktička funkcija stranih pridjeva veoma je široka. Možemo dobiti zanimljiv uvid u često latentne procese jezika, ako promatramo nove semantičke i sintaktičke krugove koje su ostvarili strani pridjevi.

6.1. U slijedećim odjeljcima bit će riječi o strukturama u kojima pridjev na izvjestan način kvalificira imenicu s kojom čini sintagmu. Kao posljedica, kao rezultat toga kvalificiranja cijela će struktura dobiti apstraktno značenje unatoč tome što je imenica konkretnoga značenja.

a) Apstraktne strukture s imenicama koje znače nekakvo kretanje: *kulturni polet Srbije* (ASKK, 312); *intuitivno prodiranje* u problem života (Barac, 88); koji će i kasnije surađivati *u modernističkom pokretu* (Panor, 52); ali je još virtuozniji *logički skok* koji za tim dolazi (ViS, 11); *kulturne tekovine* (ASKK, 316).

b) Imenice su: *sila, snaga*. Primjeri: njegova *moralna snaga* (Matić, 51), pjesma ima i najveću ... *impresivnu i eksplozivnu snagu* (Ujević, 67), osnovna *kohezijska snaga* Božićevih romana (Panor, 639), najljepši primjer naše *asimilacione snage* (Matoš, 27), glavna je, dakle, zadaća novoga lista da pridiže *kulturnu snagu* naroda (Panor, 66); kao *elementarnu silu* ... (Skerlić, 2, 94).

c) Imenica je: *slika*: Šimić je tu dao *totalnu sliku* zbivanja u Sarajevu (Panor, 623), što je čovjek kušao stvoriti kao *najadekvatniju sliku* svoje egzistencije (Barac, 236), *slika* je toliko *poetska* koliko i tačna, tako *impresivna* (Skerlić, 2, 88), mnogo je *autentičnija* i *sugestivnija slika* Slavonije u »Jesenjim tercinama« (Panor, 317), *slika* je *strašna* i *vizionarna* (Panor, 293).

U mnogim slučajevima i genitivna struktura potpomaže da spomenute sintagme postanu apstraktne. Očito je da pojedine jezične pojave nikako ne smijemo gledati izolirano.

I u imenica i u pridjeva možemo zapaziti da elementi rječničkoga blaga koji imaju konkretno značenje, u sintagmatskoj vezi sa stranim elementima lako prelaze na apstraktno semantičko polje. Uzrok toj pojavi očito je ulazak stranih riječi iz jezičnog blaga znanosti i umjetnosti u razgovorni jezik. Slično do sada izloženim faktima proširilo se i pridjevsko polje pojedinih imenica konkretnoga značenja. To je stalan, neprekidan proces veoma širokog opsega pa je njegov opis nemoguć. Pojave ipak možemo prikazati, govoreći o najčešće upotrijebljenim i najkarakterističnijim novim relacijama.

d) Imenice su: *klima, struja, atmosfera*. Primjeri: *literarna klima* (Krklec, NI 31); *dominantne struje* u literaturi (Panor, 234); *aktuelna, kurentna atmosfera* određenog vremena (Panor, 553).

Često strukture gen. poss. ili gen. qual. koje stoje iza atributske veze nemaju odlučujuću ulogu, jer sam pridjev unaprijed određuje krug zna-

čenja cijele sintagme (kao što je to npr. u posljednjem našem primjeru), imalac konkretnog značenja ne može stajati iza nje; semantički je nemoguć.

e) Imenice su: *tlo, plan, horizont, teren, polje, podloga*. Primjeri: kakva je sudbina evropskih struja i pojmova *na perifernom tlu* (Barac, 101); u našem ... *političkom planu* (MK, 284); vještačko suživanje *intelektualnog horizonta* (ViS, 12); *apstraktni »čisti« književni teren* (ASKK, 314); *na kulturnom ... polju* (Krklec, NI 27); *bez obzira na svoju ideološku podlogu* (Barac, 129).

f) Jednu grupu imenica uz pridjeve stranog podrijetla ne možemo svrstati u jednu užu semantičku grupu, kao što su npr.: *ruka, izvor, okvir* itd. Nekoliko primjera: smještajući ih u *historijski okvir* (Panor, 84); *duševna hrana* (Krklec, NI 33); koja je popeta na visoki *lirski stupanj* (ASKK, 277); *reformističko krilo socijalista* (ASKK, 305); u *najkompetentnijim rukama* (Panor, 245); *autentični izvor* (Matić, 51).

g) Strani pridjevi mogu se naći u jednoj sintagmi s onim apstraktnim imenicama jezika primaoca koje u nekim drugim sintagmama često imaju i konkretno značenje (npr. *bol* u glavi, jaki *bol* itd). Značenje je takvih imenica preneseno od spomenutih pridjeva na određeno apstraktno semantičko polje. Atributska struktura, prema tome, postaje apstraktna, a istovremeno i krug značenja dotičnih imenica postaje znatno uži. Dobro je uočljiv taj proces u ovim primjerima: koji je znao ocijeniti sav besmisao rata i svu *moralnu bijedu* (Panor, 289); satjerati umjetnost u *unutarnju emigraciju* (Krklec, NI 49); u svom nastupu podvrgnuta stanovitom, rekao bih više *psihološkom* nego *moralnom pritisku* (Panor, 40); ali time ne bismo iscrpili *psihološko bogatstvo* (Panor, 167); ne umanjuje im *kritičku oštrinu* (Panor, 7); sve je kazivao *iz najintimnijeg bola* (Panor, 305); *subjektivni bol* (Ujević, 149).

6.2 Prikazivanje pridjeva u rekciji upozorava na to da se oni slažu s rekcijom njihove osnovne imenice. Tako npr. slično glagolu *identificirati* (*identifikovati*) i imenici *identifikacija* i pridjev *identičan* zahtijeva *s + instr.* Pridjev *skeptičan* priključuje se rekcijском krugu imenice *skepsa*. Neke karakteristične rekcije:

a) *za + akuz.* Najčešće susrećemo u toj vezi pridjeve: *tipičan, karakterističan*. Primjeri: uopće, zanimljiv je slučaj ovoga pripovjedača, jer je *tipičan za našu literaturu* (Panor, 511), ako tražimo osjećaj, koji je u zadnjem desetljeću *tipičan* i značajan *za naše prilike* (Panor, 486); koja su tako *karakteristična za tadašnja previranja* u hrvatskoj literaturi (Panor, 427); borba sa publikom ... tako *karakteristična za Šenoin feljtonistički rad* (Barac, 184), ono što je *karakteristično za neko doba* ušlo je u ovu zbirku (Popović, 201).

b) *s + instr.* Najfrekventniji je pridjev *identičan*: stvarni život nikada nije *identičan s umjetnošću* (Panor, 536), pjesnički govor *identičan je s pravom egzistencijom* (Panor, 590).

c) *u + lok.* Pridjevi su: *kompetentan, konsekventan*. Primjeri: *u kojoj* (tj. u publicistici) *nije nekompetentan* (Panor, 246); *ostavši u tome konsekventan* do kraja (Barac, 187).

d) *prema + lok.* Pridjevi su: *skeptičan, indiferentan, rigorozan, adekvatan* (taj posljednji dolazi i s dativom bez prijedloga): *skeptik*, i kao svi krajnji skeptici, *skeptičan i prema skepticizmu samom* (Ujević, 12); *indiferentni prema tekućim događajima* (Panor, 341); *inače je prema Shakespeareu toliko rigorozan* (Matoš, II. 63); *adekvatan direktnom kataktu misli* (Panor, 492).

6.3. Istraživanje stranih pridjeva — kao i stranih glagola i imenica — nameće pitanje: kakve tipične pridjeve uzimaju uza sebe pojedine imenice jezika primaoca, kako se širi uzajamni semantički krug. Prije nego što prijedemo na prikazivanje tih pojava, posebno ćemo se pozabaviti jednom specijalnom grupom. Ima, naime, u jeziku imenica s najširim krugom značenja, kao što su npr. *djelatnost, problem, pojava, način* itd. kod kojih pridjev sužava, ograničava pojmovni sadržaj.

a) Imenica je: *djelatnost, djelovanje*. Funkcija pridjeva je dvojaka: 1. označavanje područja dotične djelatnosti, 2. karakteriziranje kakvoće i stupnja djelatnosti. Primjeri: 1. *politička delatnost* (ASKK, 316), *poetska delatnost* (Krklec, NI 55), kad je počeo svoju režisersku *djelatnost* (Panor, 416). 2. dolazi do *intenzivne prevodilačke djelatnosti* (Panor, 342), vidljivo je *negativno djelovanje* nazadnih sila historije (Panor, 463).

b) Imenice su: *problem, pitanje, shvaćanje, stanovište*. Zanimljivo je zapaziti da pridjevi imaju gotovo isključivo kvalifikativno značenje, dakle ne označavaju npr. područje problema, pitanja, shvaćanja itd. Uzrok toj pojavi se nalazi u tome da funkciju označavanja područja ispunjavaju genitivne strukture. Primjeri: *problem je* u hrvatskim prilikama postojao redovno *komplificiran* (Barac, 135); filološka metoda ima da riješi sva ova *kardinalna pitanja* (Barac, 80), već je nastojala uzeti udjela u rješavanju *najaktualnijih pitanja* (Panor, 410); za *kompleksno shvaćanje* trećeg dijela glembajevske trilogije (Panor, 438), *šablonska shvaćanja* (Panor, 286); *to kompromisno stanovište* (Panor, 61).

c) Imenice su: *pojava, značaj, značenje, događaj*. Pridjevi ispunjavaju istu ulogu kao u točki b), izuzev imenicu *pojava*. Primjeri: *psihološka pojava* (ASKK, 277); Krležin slučaj nije usamljen, naprotiv, on je *tipična pojava* (Ujević, 135); koja ima opće, a ne *privatno značenje* (Panor, 168); svi imaju *tendenciozan značaj* (Ujević, 120), u kulturnom razvitku srpskoga naroda *pojava* Dositeja Obradovića je od *epohalnoga značaja* (Skerlić, 1, 45); lirika ima *reprezentativno značenje* (Panor, 84); ta jednostavna istina bila je *najfrapantriji ... događaj* toga dana (Matić, 333).

d) Imenica je: *način*. U najširem smislu kvalifikativno značenje pridjeva je određeno od same imenice: pokazujući *na brutalan način* svoju ravnopravnost (Barac, 206), Cesarić je na posebno *sugestivan način* znao dati kratke crteže (Panor, 311), one žive u meni *na intenzivan način* (Matić, 212), *na specifičan način* (Panor, 341), *na indirektan način* (Panor, 391).

Pridjevi su u zavisnom odnosu s osnovnim dijelom sintagme ne samo formalno nego u prvom redu semantički. Često imenica veže uza se samo pridjev određenog (semantički određenog!) tipa.

6.4 U slijedećem odjeljku htio bih dati letimičan pregled o onim stranim pridjevima koji mogu biti dopune imenicama određenog značenjskog kruga. Radi lakše preglednosti uzeo sam kao osnovu za grupiranje imeničke semantičke grupe. U grubim crtama možemo odvojiti ove skupine:

a) Imenice kao *vjera, uvjerenje, sigurnost*, zatim *ličnost, lik, žanr, karakter* mogu iz semantičkih razloga vezati uza se u prvom redu tzv. kvalifikativne pridjeve. Primjeri: *fanatična vjera* u pobjedu (Barac, 185); *intimno uvjerenje* (Ujević, 112); *apsolutne sigurnosti*, naravno, ne može biti (Popović, 215); *tragičan karakter* (Matić, 51); njihov *afirmativniji karakter* (Matić, 151); *legendarna ličnost* (Panor, 401), *najmarkantnija ličnost* u našoj književnosti (Popović, 316); a ta ličnost ... dobiva *sve simpatičniji lik* (Barac, 43), *najimpresivniji lik* romana (Panor, 623); za me postoje neki *antipatični žanri* (Panor 471).

b) U slijedećim manjim skupinama uz imenice možemo naći pored kvalifikativnih pridjeva i pridjeve tzv. ograničavajućeg značenja.

1. Imenice su: *pregled, izvještaj, prikaz, izlaganje, objašnjenje, tumačenje, odgovor: informativni pregled* dao je dr Ivo Frangeš (Panor, 332), na kraju ovog ... *informativnog pregleda* (Panor, 406); *referentski izvještaj* (Panor, 462); *panoramski prikaz* (Panor, 328); *sistematsko izlaganje* (Popović, 52); vulgarnu težnju *ka simplicističkim objašnjenjima* (Matić 305), o tome je Skerlić ... dao *adekvatno objašnjenje* (Popović, 324); za *psihološko tumačenje* Vidrićevih pjesama (Barac, 251); na to pitanje nije dat, do danas, *definitivan odgovor* (Panor, 443), *apsolutnih i kategoričkih odgovora* nema ovdje (Panor, 37).

2. Imenice su: *primjer, razlika, sličnost*. Primjeri: *Palmotić je najtipičniji primjer* književnika svoga doba (Barac, 34), *eklatantan primjer* (Panor, 434), mislim ovde na *najeklatantniji primer* (Matić, 245); gde su život i smrt izgubili od svoje *apsolutnije razlike* (Matić, 50), *karakteristične razlike* (Panor, 446), postoji i jedna *kvalitativna razlika* (Panor, 703); pokazuju neke *frapantne sličnosti* s velikim francuskim »dekadentom« (Panor, 108), zahvaljujući *frapantnoj sličnosti* (Panor, 443).

3. Imenice su: *veza, utjecaj*. Osobito su frekventne atributske strukture s imenicom *veza*: nešto što nema *direktne veze* sa svagdanjim životom (Barac, 34), čija je osnovna vrlina u *vitalnoj vezi* pesničkog jezika sa savremenim govornim jezikom (Matić, predg. 16), čvršće i *kompaktnije veze* (Panor, 420), ali prve tri kitice nisu dosta u *organskoj vezi* sa završetkom (Barac, 253); *dominantan je utjecaj* A. G. Matoša (Panor, 356).

4. Imenice su: *tema, motiv, obilježje, element*. Primjeri: ali od toga časa te dve *paralelne teme* ... (Matić, 217), u svetlosti *grandiozne teme* žive istorije (Matić, 217), nije ovdje prostor da ovu *temu* načinjemo *studioznije* (Panor, 342), ne samo što je *tema banalna*, banalan je i pjesnički

izraz (Panor, 75); a taj stari jezik, čini mi se, ima u sebi više općenarodnih nego *lokalnih obilježja* (Panor, 291); *dominantni motivi* (Panor, 549); *vizuelni slikarski element* nije kod njega osobito razvijen (Panor, 311).

5. Imenice su: *analiza, kritika, ocjena: radikalna analiza* našega društva (Barac, 221); *objektivna kritika* ne postoji (Skerlić, 2, 14), ali jedino *analitička kritika* ima snagu argumenta (Panor, 472); u hladnoj, *preciznoj ocjeni* (Popović, 80).

6. Imenice su: *vrijednost, sud*. Primjeri: ocjenjujući umjetnička djela na temelju njihovih immanentnih *estetskih vrijednosti* (Panor, 505), i šta je onda sa tim vrlinama ... *apsolutnim vrednostima* (Matić, 159), hteo bih da podvučem *apsolutnu vrednost* (Matić, 66); on nije ni znao ni htio obrazlagati svoj *pozitivni sud* o njoj (Panor, 472), Matoš je izrekao svoj *sintetski sud* (Panor, 346).

7. Imenica je: *istina*: on je uvijek istinit makar njegove sudove ne prihvatili uvijek kao konačnu, *nediskutabilnu istinu* (Panor, 492), svakako, ako se pod rečju nauka razume neka stabilna, večita, *apsolutna istina* (Skerlić, 2, 8), jer je verovao da postoji jedna viša i *apsolutna estetička istina* (Skerlić, 2, 61).

7. Strani prilozi. Prilozi uz glagole (rjeđe uz pridjeve) objašnjavaju različite okolnosti radnje. Odvelo bi nas suviše daleko ako bismo pokušali uzeti za osnovu pregleda priloga glagole u semantičkom razvrstavanju. Stoga ćemo prikazati sintaktičku prilagodbu stranih priloga na osnovi njihova vlastita značenja. Pojedini semantički krugovi i ovdje su prilično prostrañi, ali ilustracija prilagođavanja priloga i ne zahtijeva precizniju podjelu.

7.1. Prilozi su: *konkretno — apstraktno*. Glagoli pripadaju semantičkom krugu govorenja, određivanja i mišljenja u najširem smislu: koji (tj. afiniteti) *se ne mogu definirati apstraktno nego konkretno* (Panor, 39), *konkretno mislim pri tom ...* (Panor, 150), i *može da izrazi* jednu epohu *konkretnije* od njenih zakona (Matić, 225).

7.2. Prilozi su: *instinktivno, spontano*. Od glagola se najčešće upotrebljava s njima *osjećati*, međutim oba priloga mogu kvalificirati i najrazličitije radnje, kao što to pokazuju i primjeri: mladi su pjesnici *instinktivno osjećali* (Panor, 104), to *instinktivno osjećaju* svi, osobito pjesnici (Matoš, 111); da su stari *instinktivno odbijali* svaki kompromis (Panor, 55); sve ono što *dolazi spontano*, jednostavno, neizvještačeno (Barac, 35); koje *se* (tj. duševne dispozicije) *spontano meće u akciju* u danoj prilici (Popović, 70); ona *se spontano ulijeva* u poeziju (Matić, predg. 18); on *je spontano našao* svoj glas (Panor, 305); ona *je spontano pošla* prema svom izrazu (Panor, 40).

7.3. Na cjelokupnost, konačnost i točnost glagolske radnje ukazuju prilozi *apsolutno, kompletno, organski, precizno, minuciozno, definitivno, korektno*. Primjeri: za koji *apsolutno znamo* da je neutešno lep i leden (Matić, 146); ostala *su imena kompletno zaboravljena* (Panor, 103);

koja se na štokavski *organski nadovezuje* (Panor, 114), *već se organski prepleću* kao dio jedne jedinstvene doživljajne cijelosti (Barac, 260); zbog toga *se ne može precizno utvrditi kakav je zapravo Krležin utjecaj* (Panor, 453), nikada se nije odlijepio od života, *preciznije kazano: od bitnih problema života* (Panor, 321); a na toj osnovi koja je *data minuciozno i s odličnim poznavanjem prilika* (Panor, 642), jer bi njihov udio trebalo *minuciozno proučiti* (Panor, 255); makar još *nisu dovoljno proučeni niti definitivno ocijenjeni* (Panor, 477), ne može se doduše *suditi ništa definitivno* (Barac, 162), prije nego što se o ovoj pjesničkoj pojavi *može nešto definitivno reći* (Panor, 583); *on vrši svoju dužnost* kao i uvek *najkorektnije* (Matić, 178).

7.4. Prilog izražava pozitivan način glagolske radnje: *aktivno, intenzivno, stimulatивно, kreativno*. Primjeri: u kojima *su aktivno sudjelovali* (Panor, 264); koji je *intenzivno pisao* do u duboku starost (Panor, 345), imamo pjesnika ... koji *su intenzivnije ... i kreativnije djelovali* (Panor, 527), *bavi se intenzivno* i literarnim radom (Panor, 416); ovakove smotre *djeluju stimulatивно* (Panor, 666).

7.5. Slijedeći prilozi ukazuju na negativan način radnje i ponekada i na stanje subjekta: *depresivno, idiosinkrazijski, nervozno, brutalno, servilno*. Glagoli najčešće izražavaju zbivanje, ponašanje, utjecaj, reakciju ili nastup. Primjeri: unutar njenih tijesnih okvira zrak je *zgusnut, pa djeluje depresivno* (Panor, 460); *idiosinkrazijski se odnosi* prema blaziranom društvu njegove majke Regine (Panor, 375); *nervozno je škripao* od mojih koraka (Panor, 358); protiv svojih stranačkih protivnika *nastupao uvijek brutalno* (Barac, 209); *ponašajući se vrlo servilno* (Matoš, 38).

7.6. Prilozi su: *subjektivno — objektivno, direktno — indirektno*: Đalski je *objektivno prikazivao* i braniocem mađaronskih tendencija u Hrvatskoj (Barac, 207), *subjektivno se neki nisu osjećali* dovoljno moćni (Panor, 469); o ljudskoj sudbini *nije govorio direktno* (Panor, 310), a do te je jezgre on *išao direktno* (Panor, 297), upravo, dvanaest mladih pjesnika, koji *direktno nadovezuju* na mlade (Panor, 103), spomenuli smo nove tendencije, koje *se direktno ili indirektno protive* tendencijama moderne (Panor, 259).

7.7. Ima nekoliko priloga za označavanje načina koji ograničavaju valjanost radnje. Njima se izražava da radnja ne obuhvaća cio svoj predmet, nego samo jedan njegov detalj: *parcijalno, tangentno* i (uz određene glagole) *teorijski*. Primjeri: možemo ipak *parcijalno naslutiti* iz dokumenta u knjigama dr A. Barca ... (Panor, 332); misao će se sama dovinuti do poezije u trenutku u kome *tangentno dodirne* život (Matić, predg. 13); o čemu ovdje *teorijski raspravlja* (Panor, 51).

8. Sintaktički odnosi stranih riječi pokazuju da se njihova golema većina potpuno prilagodila u sintaktički sustav jezika primaoca. Posljedica je te potpune prilagodbe njihova ustaljenost bez potrebe da se one

zamijene slavenskim neologizmima. Zanimljivo je, međutim, u vezi s tim konfrontirati strane elemente hrvatskosrpskoga jezika sa stranim elementima u mađarskom. U mađarskom se npr. ne upotrebljavaju riječi *rezultat, instinktivan, interes*; umjesto njih jezik raspolaže već ukorijenjenim mađarskim neologizmima: *eredmény, ösztönös, érdek (lódés)*. Ti su neologizmi razvijali iste tvorbene i sintaktičke krugove, kao strane riječi u hrvatskosrpskom. Osim pomenutih primjera slijedeće riječi ili apsolutno nisu upotrijebljene u mađarskom ili su sastavni dijelovi nekog užeg stručnog jezika: paralela, skandal, modifikacija, eliminiranje, princip, postulat, talent, ton, kvalitet, faktor, epoha, linija, praksa, praktika, ambijent, inventar, signal; adekvatan, dominantan, identičan, rigorozan, afirmativan, lokalan, nediskutabilan; instinktivno, definitivno, stimulatивно, idiosinkrazijski itd.

Manji broj stranih elemenata u mađarskom tumači se time da je obnova jezika u Mađarskoj počela ranije nego kod Hrvata (kod Srba takve obnove jezika zapravo i nije bilo). Rezultat mađarskog pokreta za obnovu jezika bio je i ulazak mnogih neologizama u razgovorni jezik prije nego što je strujanje tih stranih elemenata izbjeglo kontroli. Ni najskromnije uspjehe ne obećava angažiranje jezičnih purista, ako su strane riječi već našle svoje mjesto u morfološkom i sintaktičkom sustavu jezika primaoca.

KRATICE

1. ASKK — Antologija srpske književne kritike. Sastavio Zoran Mišić. Beograd 1958.
2. MK — Miroslav Krleža (izdanje) Institut za teoriju književnosti i umjetnosti. Posebna izdanja, knj. II, Beograd 1967.
3. Krklec NI — Gustav Krklec, Noćno iverje. Zagreb 1960.
4. ViS — Vreme i savest. Zbornik eseja ... Beograd 1960.
5. Panor — Panorama hrvatske književnosti XX stoljeća. Priredio Vlatko Pavletić. Zagreb 1965.
6. Matoš — Antun Gustav Matoš: Vidici i putovi. Naši ljudi i krajevi. Pet stoljeća hrvatske književnosti 65. Zagreb 1967.
7. Matoš II — Antun Gustav Matoš: Kritike i eseji. Studije i članci. Pet stoljeća hrvatske književnosti 66. Zagreb 1967.
8. Ujević — Tin Ujević: Eseji i kritike. Zapisi. Pet stoljeća hrvatske književnosti 80. Zagreb 1968.
9. Barac — Antun Barac: Članci i eseji. Pet stoljeća hrvatske književnosti 101. Zagreb 1968.
10. Popović — Bogdan Popović: Ogleđi i članci iz književnosti. Srpska književnost u sto knjiga 62. Novi Sad — Beograd 1970.
11. Skerlić 1 — Jovan Skerlić: Studije. Srpska književnost u sto knjiga 67. Novi Sad — Beograd 1971.

12. Skerlić 2 — Jovan Skerlić: Kritike. Srpska književnost u sto knjiga 68. Novi Sad — Beograd 1971.
13. Matić — Dušan Matić: Bitka oko zida. Srpska književnost u sto knjiga 94. Novi Sad — Beograd 1971.

Zusammenfassung

DIE SYNTAKTISCHE EINFÜGUNG DER FREMDWÖRTER INS SYSTEM DER SERBOKROATISCHEN SPRACHE

Die syntaktische Adaptation der Fremdwörter entging bis jetzt der Aufmerksamkeit der Forscher. Das Interesse wurde auf ihre Untersuchung durch die sogenannte Syntax der funktionalen Betrachtung gelenkt. (s. Hadrovics, L., *A funkcionális magyar mondattan alapjai* — Die Grundlagen der funktionalen ungarischen Satzlehre, Budapest 1969; vergl. Hadrovics, L., *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*, Budapest 1974.)

In der Sprache läuft die Veränderung des grammatischen Systems parallel mit der Veränderung des Wortschatzes. Durch das Erscheinen eines neuen Wortes wird die Sprache nicht nur durch ein neues lexikalisches Element bereichert, sondern auch durch soviel syntaktische Relationen, die es zustandebringt. Der Grund und das Bestimmende für die syntaktische Einfügung des neuen Wortes ist dessen Bedeutung. Auf semantischem Grund »vernimmt« jedes neue Wort, welchen syntaktischen Beziehungen es sich anpassen soll.

Die syntaktische Adaptation in dem vorliegenden Artikel ist größtenteils aufgrund der kroatischen (weniger serbischen) Essayliteratur untersucht. Die einzelnen Gruppen gestalteten sich bei der Systematisierung des Materials beinahe von sich selbst. Es ist interessant, die sich auf syntaktischer Ebene zeigenden Fälle der Sprachinterferenz zu beobachten (z. B. in kroatisch-serbisch — deutsch — ungarischer Relation). Es wäre nützlich, die Forschungen auf andere slawische Sprachen auszuweiten.

Die vorliegende Arbeit ist ein Abschnitt einer größeren Bearbeitung des Verfassers, die sich mit der morphologischen und syntaktischen Adaptation der Fremdwörter befaßt.